

עזמק הפשט עיונים צרש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ח

פ' שלח

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל: rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) "ויהס כלב את העם אל משה" (יג, ל) - לכאורה זו הקדמה בלבד לחלק השני של הפסוק, אולם רש"י מחדש שיש במלים אלו תוכן שלם בפני עצמו / גם בהמשך הפסוק: "ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה" - מחדש רש"י חידוש גדול, שהכוונה היא "אפילו בשמים" / כלב התחיל בדברי שכנוע, ולאחר מכן הבין שזה לא מספיק ולכן הוסיף דברים בסגנון אחר

(ב) "וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם .. והלא קרע לנו את הים, והוריד לנו את המן, והגיד לנו את השליו" (רש"י יג, ל) - למה נקט רש"י דוקא שלושת פרטים אלו שעשה משה / טענת המרגלים כללה שלושה פרטים, וכנגד כל אחד מהפרטים הללו הזכיר כלב פעולה של משה

(ג) "וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת" (טו, לב) - אף שלא פירש הכתוב את שמו של ה"איש", הרי בפירושו לפ' פינחס (כז, ג) מביא רש"י את דעת רבי עקיבא שהיה זה צלפחד / בנות צלפחד רצו שלא יפסיד אביהן את חלקו בארץ ישראל, ולכן הדגישו שהוא היה ה"מקושש" ובמילא לא יתכן שהוא השתתף בתלונה כנגד ארץ ישראל / לדעת רבי שמעון צלפחד היה "מן המעפילים" - שהתלוננו כנגד ארץ ישראל אך לאחר מכן חזרו בהם

(ד) בסוף הסדרה כתב רש"י: "ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים" - ותמהו המפרשים: הרי רק שבעה ימים הם! / ביאור דברי רש"י בענין "פתיל תכלת" שהוא משום ש"צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב" - ולכאורה, מכת בכורות היתה בחצות הלילה ולא "לעת ערב"! / הביאור: "שמונה ימים" כולל את כל התהליך של יציאת מצרים - מתחילתו ממש (ברקיע) ועד סופו (בשירת הים)

(ה) ביאור האריכות בפירוש רש"י לגבי מצות ציצית ומעלתה / למה הוצרך רש"י לפרש כאן את המספר של "ארבע כנפות" שאינו כתוב בפרשתנו כלל / הטעם שכתבה התורה דוקא במצות ציצית "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים גו" - כי מצות ציצית היא מצוה כללית, והפרטים שבה מתאימים לכל הפרטים של יציאת מצרים

“ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר
שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה.
אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצורות
גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם. עמלק
יושב בארץ הנגב והחתי והיבوسی והאמורי יושב
בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן. ויהס
כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו
אותה כי יכול נוכל לה” (יג, כז-ל)

ויהס כלב - השתיק את כולם.

אל משה - לשמוע מה שידבר במשה. לווח ולומר: וכי
זו בלבד עשה לנו בן עמרם: השומע היה סבור שכל
לספר בגנותו, ומתוך שהיה בלבס על משה בשביל דברי
המרגלים שתקו כולם לשמוע גנותו. אמר: והלא קרע
לנו את הים, והוריד לנו את המן, והגיז לנו את השליו.

עלה נעלה - אפילו בשמים והוא אומר 'עשו סולמות
ועלו שם', נלליח בכל דבריו:

דברי רש"י על הפסוק “ויהס כלב את העם וגו'” - חידוש גדול יש בהם. והיינו:

בפשטות מבינים, שבהמשך לדברי המרגלים שהפחידו את העם, בספרם “כי
עז העם היושב בארץ גו'”, הרי נעשה רעש ומהומה בקרב העם¹, ולכן הוצרך כלב
להשתיק את העם כדי שישמעו את דבריו;

1. ואף שאינו מסופר במפורש שדיברו העם, יש לומר שזה מובן מעצמו ועד שלא הוצרך הכתוב לפרשו, שדברי

ואז אמר להם את הדעה האמיתית (שלא כדעת המרגלים), והיא: "עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה" - שבכחו של הקב"ה נוכל לעלות לארץ ישראל ולרשת אותה.

ולפי הבנה זו נמצא, שעיקר מטרת הפסוק הוא בחלקו השני - "ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה", והחלק הראשון של הפסוק - "ויהס כלב אל העם" - הוא רק הקדמה, כדי להסביר איך הצליח כלב לדבר, אף שהיה רעש ומהומה.

אמנם מפירוש רש"י עולה, שלדעתו אין החלק הראשון של הפסוק הכנה ואמצעי בשביל החלק השני, ואדרבה: עיקר דברי כלב הם דוקא בהתייבות "ויהס כלב את העם אל משה" - שבתייבות אלו מתכוון הכתוב לדברי כלב שבכחו של משה: "והלא קרע לנו את היס, והוריד לנו את המן, והגזיז לנו את השליו".

והדבר צריך ביאור, מדוע באמת הוציא רש"י את התייבות "ויהס כלב את העם אל משה" ממשמעותן הפשוטה (שכלב השתיק את העם כדי שישמעו את דבריו), והעמיס בהן דברי שבח שאמר כלב על משה; כיצד נלמדים דברים אלה מתוך פשט הכתוב?

ואמנם בכתוב נאמר "ויהס כלב את העם) אֶל משה" - אך אדרבה, הלשון "אל משה" משמעה יותר שכלב השתיק את העם על מנת שישמעו לדברי משה עצמו², ולא שכלב אמר דברי שבח על משה!

למעלה עד אין קץ

וביותר קשה בחלקו השני של הפסוק, "עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה" - שלכאורה פירוש המלות ברור ופשוט, שכלב מדבר כאן על העליה לארץ ישראל; ומנין למד רש"י להעמיס כאן דבר חדש לגמרי: "אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו"!!

המרגלים עוררו דיבורים כו' בקרב העם כולו.

2. היינו, דעת משה כפי שנאמרת מפיו של כלב. ועוד י"ל בזה כביאורי המפרשים - ראה ספורנו. אור החיים. ועוד.

ובשפתי חכמים פירש, שרש"י למד זה מכפל הלשון "עלה נעלה": אם היה מדבר על ארץ ישראל בלבד - היה די באומרו "נעלה וירשנו אותה"; ומזה שהוסיף "עלה נעלה" - יש ללמוד להוסיף את העליה בשמים.

אבל אין פירוש זה מחוור, שהרי בכמה מקומות מצינו שהכתוב כופל את לשונו בשביל ההדגשה וחזוק הענין.

[וכמו בסוף פ' בהעלותך³: "ואביה ירוק ירק בפניה"; ואפילו בפסוק כאן גופא, הרי מסיים ואומר "כי יכול נוכל לה", ובפשטות הוא רק בשביל להדגיש את הענין ותו לא];

והדרא קושיא לדוכתא: מנין למד רש"י להעמיס בתוך דברי כלב את ענין העליה בשמים?

1) "ויהס" (2) "ויאמר"

והביאור בזה:

בדרך הפשט, כל הסיפור על "ויהס כלב את העם אל משה" - הוא מיותר; אם הכתוב רוצה לספר על דברי כלב, היה צריך להתחיל מיד ולומר "ויאמר כלב עלה נעלה גו" - ולשם מה צריך להקדים שכלב השתיק את העם?

[ואין לומר שסיפור זה הוא הקדמה הכרחית, לבאר כיצד היה כלב יכול לדבר בפני העם למרות כל הרעש כו' -

שהרי בהמשך הכתוב מסופר⁴ "ותשא כל העדה ויתנו את קולם .. וילנו .. כל בני ישראל", שהיה רעש גדול במחנה ישראל, ומיד ממשיך שיהושע וכלב אמרו "אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאד מאד", ואף שלא היתה הקדמה של "ויהס" - בכל זאת שמעו העם את דבריהם, וכפי שמוכח מהמשך הדברים: "ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים"!] ⁴

3. יב, יד.

4. יד, ואילך.

לכן למד רש"י, שאין זו הקדמה בלבד, אלא יש בתיבות אלו תוכן בפני עצמו:

המרגלים טענו בדבר החוזק של יושבי הארץ, וכוונתם היתה שלכן אין אפשרות לגבור עליהם ולכובשם;

אך כלב הצליח להחליש את טענתם ולפעול שיקשיבו לדבריו ("ויהס כלב את העם"), וכנגד טענתם בדבר חוזקם של יושבי הארץ - הזכיר כלב לעם את חוזקו וגבורתו של משה ("אל משה"), "והלא קרע לנו את הים, והוריד לנו את המן, והגיז לנו את השליו"!

כלומר: אין לכם לפחד מיושבי הארץ, שהרי לאחר שראינו את כוחו וגבורתו של משה בכל הנסים והנפלאות שעשה, בוודאי יוכל להתגבר גם על יושבי הארץ⁵.

אמנם מעתה, לאחר שנתבאר כי בתיבות "ויהס כלב את העם אל משה" עצמן יש כבר תשובה לדברי המרגלים -

מתעוררת הקושיא: מה היא ההוספה בהמשך הפסוק, "ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה"?

ואין לומר שדברים אלה הם ה"מסקנה" וה"סך-הכל" של דברי כלב בדבר גבורתו של משה כו', היינו: לאחר שכלב דיבר על כך שמשה "קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו" הוא סיים שלמעשה "עלה נעלה וירשנו אותה" -

כי מלשון הפסוק "ויאמר עלה נעלה גו", מוכח שאין זה המשך של "ויהס כלב את העם אל משה", אלא אמירה חדשה ומיוחדת.

ולכן פירש רש"י, שבתיבות אלו יש אמירה נוספת של כלב, שבנוסף לכל דבריו בגבורתו של משה שלכן אין לפחד מיושבי הארץ אלא לעלות ולכובשה, בא כאן להוסיף ענין חדש - "עלה נעלה", "אפילו בשמים, והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, נצליח בכל דבריו".

5. ביאור הענין בפרשיות והטעם שהזכיר רש"י דוקא שלושה דברים אלו מתוך מעשיו הגדולים של משה - נתבאר לקמן סימן ב.

השמים הם לא הגבול

ועדיין הא גופא קשיא, למה נזקק כלב להוסיף ענין זה ד"אפילו בשמים .. עשו סולמות ועלו שם"? הרי לעניננו נוגע רק זה שבכחם של ישראל לכבוש את ארץ ישראל (שהיא אינה "בשמים", ואין צורך ב"סולמות" כדי לעלות אליה)!

[בגור אריה כאן: "ואם תאמר, למה דיבר בנמנעות, והלא אינה בשמים! ויש לומר, דהכי אמר להם: אפילו יש להם מזל בשמים שלא נוכל לגרשם, אפילו הכי נוכל לעלות, דאין מזל לישראל והם מושלים על המזל, לכן **עלה נעלה על המזל שלהם**". וכעין זה במשכיל לדוד: "אפילו בשמים, אם יאמר לנו משה שצריכים אנו להלחם עם השר שלהם בשמים ממעל, אפילו הכי נצליח".

אך כבר הקשה בבאר בשדה: "ולא נהירא, דללחום עם השר בשמים אין צורך **לסולמות**!"

ויש להוסיף, שדברי רש"י כאן דומים ממש לדבריו בפ' נח⁶ לענין דור הפלגה, שאמרו "נעלה דרקיע ונעשה עמו מלחמה" - ששם בוודאי הכוונה לעליה בשמים כפשוטו, ומובן שגם כאן כן הוא].

ויש לבאר:

לפני כן דיבר כלב לפי השכל - המרגלים טענו שבגלל גבורתם של יושבי הארץ אין אפשרות להורישם, ואילו כלב הוכיח שגבורתו של משה גדולה יותר, ובמילא אין מה לחשוש.

אמנם כלב ראה, שטענת המרגלים היא לא רק מצד "טעות בחשבון", אלא שכן הוא רצונם (וכן מוכח מזה שהשתמשו בדבר שקר בטענתם⁷), ובמילא חשש שהרצון יטה את השכל, וימציאו עוד טענות כאלה שלא יהיה לו מה להשיב עליהם;

ולכן הוסיף ואמר "עלה נעלה אפילו בשמים" - היינו, שצריכים לשמוע לדברי משה גם אם יאמר לעלות לשמים שאין לזה שום מקום בשכל, ועל אחת כמה וכמה כאשר מדובר בכיבוש ארץ ישראל שמובן הוא גם בהגיון ושכל, שבוודאי "יכול נוכל לה".

(חלק ח - שלח א)

6. יא, א.

7. כדברי רש"י פרשתנו יג, כז.

ב

“ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה. אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם. עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבوسی והאמורי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן. ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה” (יג, כז-ל)

אל משה - לשמוע מה שידבר במשה. לוח ואמר: וכי זו כלבד עשה לנו בן עמרם: השומע היה סבור שצא לספר בגנותו, ומתוך שהיה כלבס על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כולם לשמוע גנותו. אמר: והלא קרע לנו את היס, והוריד לנו את המן, והגזי לנו את השליו:

צריך ביאור:

רש"י הרי מפרש “פשוטו של מקרא”; והנה, אף שמפשט הכתוב מובן שכלב דיבר עם העם בשבחו של משה רבינו⁸ - עדיין יש לעיין, מנין לנו שהזכיר כלב שלושת דברים אלו דוקא: (א) קריעת ים סוף, (ב) הורדת המן, (ג) הגזת השליו? והרי משה עשה דברים רבים נוספים בשביל עם ישראל!

ובפרט קשה, שלכאורה מקור דברי רש"י הוא בגמרא⁹ - ושם נקטו בדברי כלב: “הוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והאכילנו את המן”;

8. וראה לעיל סימן א.

9. סוטה לה, א.

ורש"י איפוא משנה מדברי הגמרא: השמיט "הוציאנו ממצרים" שנאמר בגמרא - ולאידך, הוסיף "והגיז לנו את השליו" שלא נזכר שם!?

טענו המרגלים: "אינכם מאמינים"

ויש לומר:

הנה בפשט הכתוב (עד כה) לא מפורש שהמרגלים דיברו בגנותו של משה, אלא עיקר דבריהם היו בענין חוזקם של יושבי הארץ, שלכן אי אפשר לכובשם;

ולכן מפרש רש"י, שכאשר בא כלב ודיבר בשבחו של משה, לא היתה כוונתו בזה סתם להפליג במעלותיו של משה עצמו, אלא שהתכוון בדבריו להזכיר מעלות כאלה של משה שעל ידם מתבטלים טענותיהם של המרגלים בענין כיבוש הארץ.

ולכן הזכיר שלושה פרטים אלה - כי טענת המרגלים כללה שלושה פרטים, וכנגדם הזכיר כלב שלושה דברים אלה שעשה משה, שכל אחד מהם מבטל פרט אחר בטענת המרגלים.

ובפרטיות:

לכל לראש טענו המרגלים שיושבי הארץ חזקים מאוד והערים בצורות, כך שאי אפשר לכובשם: "עז העם היושב בארץ, והערים בצורות גדולות מאד, וגם ילידי הענק ראינו שם".

אולם בזה לא הסתפקו, כי ידעו שישראל הם מאמינים בני מאמינים, ובוודאי מאמינים הם שכשם שהקב"ה כבר עשה להם ניסים - כך יעשה להם ניסים ויוכלו להתגבר על יושבי הארץ ולכבושה מידיהם.

ולכן הוסיפו המרגלים והפחידו את ישראל על ידי שהזכירו את האומות שיושבים בדרך לארץ ישראל: "עמלק יושב בארץ הנגב, והחתי והיבوسی והאמורי יושב בה, והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן".

שבזה יש שתי טענות, שמוסיפות ומחזקות את המסקנה ש"לא נוכל לעלות":

ראשית, אפילו אם הקב"ה יראה ניסים בכיבוש ארץ ישראל עצמה - כיון שהוא אמר לישראל לבוא ולקחת את הארץ, הרי אין בזה ראייה שהוא יעשה ניסים גם כנגד אותם אומות שנמצאות בדרך לארץ ישראל, וההתגברות עליהם אינה חלק מכיבוש הארץ עצמה אלא רק הכנה אליה.

ושנית, הזכירו המרגלים במיוחד את עמלק, וכפירוש רש"י: "לפי שנכוו בעמלק כבר, הזכירוהו מרגלים כדי לייראם". ויש לפרש כוונתם בזה, שכשם שבמלחמת עמלק נכוו ישראל בגלל שהיו אז במצב של ספק "היש ה' בקרבנו אם אין"¹⁰, ולא היו שלמים באמונתם בה -

הרי טענו המרגלים, שיש מקום לחשש כזה גם עכשיו. כי גם עתה (לטענת המרגלים), אין בני ישראל שלמים באמונתם בה', והראיה שהם באו אל משה וביקשו לשלוח מרגלים, כלומר, שאין הם מאמינים בשלימות בהבטחת ה' על נתינת הארץ¹¹. ואם כן, הרי שבגלל חטא זה יתכן והקב"ה לא יעשה להם ניסים.

אל תירא ישראל

וכנגד שלושה חלקים אלו שבטענת המרגלים - הדגיש כלב שאין מה להתירא, כיון שבני ישראל כבר ראו את כוחו של משה בכל ענינים אלו:

כנגד עצם טענת המרגלים על חוזקם של יושבי הארץ - השיב כלב: "קרע לנו את הים!"

גם בקריעת הים היתה צריכה להיות מלחמה, שלא היה אפשר לנצחה בדרך הטבע, ובפועל ראו ש"קרע לנו את הים" ולא היה צורך במלחמה, כי הקב"ה בעצמו נלחם בשביל ישראל - ובמילא מובן שכך יהיה גם עתה שהקב"ה ילחם עם העם היושב בארץ.

וכנגד הטענה השנייה, מה שאמרו המרגלים שהניסים הובטחו רק ביחס לכיבוש הארץ עצמה, אבל אין בזה ראייה שיצליחו להתגבר על האומות היושבים בדרך לארץ ישראל - השיב כלב "הוריד לנו את המן":

10. רש"י בשלח יז, ח.

11. ראה רש"י ריש פרשתנו, וכן בדברי רש"י פרשת דברים א, כג.

גם המן שהיה במדבר, לא היה ענין עיקרי בתור מטרה לעצמו, שהרי כל ההליכה במדבר היתה רק הכנה לבוא אל ארץ ישראל. ובכל זאת, "הוריד לנו את המן"; ומזה מוכח, שהקב"ה יעשה ניסים (לא רק בעת כיבוש הארץ עצמה, אלא) גם בדרך, בעת ההכנה לכיבוש ארץ ישראל.

וכנגד הטענה השלישית, "עמלק יושב בארץ הנגב", שהתכוונו המרגלים לומר לישראל כי אינם ראויים שיעשו להם ניסים ועל דרך שהיה בעת מלחמת עמלק - השיב כלב "הגיז לנו את השליו":

גם הטענה "מי יאכילנו בשר" היתה רק בגלל ש"מבקשים עלילה"¹², היינו שהיו אז בשפל המצב, ובכל זאת "הגיז לנו את השליו". ומזה מובן, שגם לאחר שילוח המרגלים - אף שמראה הדבר על חסרון במצבם הרוחני של ישראל - בכל זאת יראה להם הקב"ה ניסים, וכפי שהמשיך כלב ואמר: "עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה".

(חלק ח - שלח א)

**“זיהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש
עצים ביום השבת” (טו, לב)**

**בגנותן של ישראל דיבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת
ראשונה, ובשניה בא זה וחיללה:**

לא פירש הכתוב מי היה “איש” זה, וגם רש”י - שענינו לפרש “פשוטו של מקרא” - אינו מתעכב לפרש זה בפרשתנו.

אמנם לקמן, בפרשת פינחס, מספר הכתוב אודות טענת בנות צלפחד, שרצו לקבל את חלק אביהן בארץ ישראל, ואמרו¹³: “אבינו מת במדבר, והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה’ בעדת קרח, כי בחטאו מת ובנים לא היו לו. למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו, כי אין לו בן, תנה לנו אחוזה” וגו’.

ועל מה שאמרו “כי בחטאו מת” - מביא רש”י את דברי רבי עקיבא שהוא היה ה“מקושש עצים”; וזה לשון רש”י:

**“לפי שהיו באות לומר ‘בחטאו מת’, נזקקו לומר לא
בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהגו על הקב”ה,
אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו: רבי
עקיבא אומר: מקושש עלים היה, ורבי שמעון אומר:
מן המעפילים היה”.**

והיינו, שלדעת רבי עקיבא היה צלפחד ה“מקושש עצים”; אמנם רבי שמעון חולק עליו ואומר שה“מקושש” היה אדם אחר, ואילו צלפחד מת בחטא המעפילים - אלו

שהעפילו בחזוקה להיכנס לארץ ישראל, אף שאמר להם משה שלא יעלו, כמסופר בפרשתנו.

ולכאורה קשה:

בדרך הפשט הענין מובן - שבנות צלפחד באו לומר שאביהם מת מחמת חטא פרטי מסויים, ולא היה "בתוך העדה הנועדים על ה'" (כלומר, שהוא לא חטא באופן של "החטיא את אחרים עמו");

ולמה איפוא הוצרך רש"י לבאר בדיוק במה חטא צלפחד, ועד שהביא שתי שיטות בדבר - בשעה שהכתוב סתם ולא פירש?

[במפרשי רש"י שם¹⁴, הביאו ראיות מלשונות הכתובים. וכגון, שלומדים 'גזירה שוה' מהכתוב בפרשתנו שבו נאמר "ויהיו בני ישראל במדבר" להכתוב בצלפחד "אבינו מת במדבר"¹⁵. וכעין זה להשיטה שצלפחד היה מן המעפילים, ש"הם עלו אל ראש ההר ועברו אמימרא דרחמנא לילך דרך המדבר, וזהו דקאמר 'מת במדבר' - פירוש: **מת בשביל המדבר**, שלא רצו לילך דרך שם"¹⁶.

אבל כבר נתבאר כמה פעמים שקשה להעמיס פירושים כאלה בדברי רש"י, שענינו לפרש פשט הכתובים; ואם היה רש"י מתכוון לראיות בסגנון זה, הרי היה לו לאומרם **בפירוש**, ולא לסמוך על התלמיד שיבין זה מעצמו. ולכן יש לפרש שדברי רש"י מוכחים מתוך פשט הכתוב גופא, כדלקמן].

אף על פי שחטא, 'ישראל' הוא!

והביאור בזה:

עיקר הטענה של בנות צלפחד היתה - שאביהן לא חטא בחטא הקשור לארץ ישראל.

14. רא"ם. גור אריה. משכיל לדוד. באר בשדה. ועוד.

15. וכדברי הגמרא - שבת צו, ב.

16. באר בשדה.

ולכן הדגישו שהוא לא היה "בחטא מתלוננים" - כלשון רש"י - שהכוונה בזה למה שכתוב בפרשתנו, בהמשך לחטא המרגלים¹⁷: "וילונו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אליהם כל העדה .. ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת" - שכל העם התלוננו בענין הכניסה לארץ ישראל.

ומובן ש"מדה כנגד מדה" - כיון שהתלוננו בענין זה של ארץ ישראל, לכן ניטלה מהם הזכות בארץ ישראל, וכמו שאמר הקב"ה¹⁸: "את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי .. כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם .. אשר הלינותם עלי, אם אתם תבואו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון".

וזה היה עיקר כוונתן של בנות צלפחד בזה שאמרו שאביהן "לא היה בתוך העדה הנועדים על ה'" - להדגיש שלא מת בחטא המתלוננים שדיברו כנגד הכניסה לארץ ישראל (שבהם נאמר¹⁹ "העדה הרעה הזאת הנועדים עלי");

וזה שהוא מת במדבר - הוא תוצאה של חטא אחר, ענין פרטי ("בחטאו מת"), ולכן אין טעם שיפסיד לגמרי את חלקו בארץ ישראל, באופן שאפילו יוצאי חלציו - בנותיו - לא יקבלו חלק זה.

'מקושש' דאשתקד

ומעתה יתבאר זה שהוצרך רש"י לפרש במה כן היה חטאו של צלפחד - כדי ליישב תמיהה המתעוררת מאליה:

בפרשתנו מפורש (כאמור) "וילונו .. כל בני ישראל" - הרי ש"כל העדה" נטלו חלק בחטא המתלוננים, ולכן נגזר על כולם (אלו שהיו מבין עשרים שנה ומעלה) למות במדבר ולהפסיד חלקם בארץ; ומעתה, איך אפשר לקבוע שצלפחד מת בגלל ענין אחר - "בחטאו מת"?

וליישב התמיהה מביא רש"י את שיטת רבי עקיבא, ש"מקושש עצים היה":

17. יד, ב ואילך.

18. יד, כז ואילך.

19. יד, לה.

מעשה המקושש היה בסמיכות ליציאת מצרים, עוד לפני מתן תורה. וכדברי רש"י כאן: "בגנותן של ישראל דיבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ובשניה בא זה וחיללה"²⁰.

ובכן, אם צלפחד היה המקושש, הרי שהוא מלכתחילה לא היה שייך לחטא המתלוננים שלא רצו להיכנס לארץ ישראל - כיון שהיה זה יותר משנה לפני שילוח המרגלים!

ויש להוסיף בביאור השייכות של פירוש זה לרבי עקיבא דוקא:

מצינו שרבי עקיבא היה "רגיל לזכות את ישראל"²¹. ולכן הוא מפרש שצלפחד היה מקושש עצים - כי על ידי זה הוא "מלמד עליו זכות" וממעט בחטאו (לפי דרך הפשט):

ראשית כל, הנה מכל החטאים שידועים לנו מדור המדבר, היה ה"מקושש" החטא היחידי שבו חטא אדם פרטי לבדו, מבלי להחטיא אחרים עמו.

ושנית, חטא זה של המקושש היה עוד לפני מתן תורה (אליבא דרש"י) - ומובן בפשטות, שלפני מתן תורה עדיין לא היתה בהמצוות (שנצטוו ישראל אז) אותה חומרא יתירה שהתחדשה במתן תורה.

[לכאורה היה אפשר להוסיף בה"לימוד זכות" על המקושש - ע"פ המדרש הידוע²² שהמקושש לשם שמים נתכוון כו';

אבל - אין זה מתאים בשיטת רש"י בדרך "פשוטו של מקרא", שכתב בפירוש ש"בגנותן של ישראל דיבר הכתוב", היינו, שזהו ענין של גנאי ולא שהיה "לשם שמים"].

20. וכבר האריכו המפרשים בהשקו"ט שבוזה; וראה שיחת ש"פ עקב תשכ"ח. וש"נ.

21. רש"י ד"ה שבקיה - סנהדרין קי, ב.

22. הובא בתוס' ב"ב קט, סע"ב. תרגום יונתן בן עוזיאל פרשתנו על אתר.

”וימאסו בארץ המדה” - והתחרטו

אמנם רבי שמעון ידועה שיטתו ש”דריש טעמא דקרא”²³ - ולכן הוא מעדיף לומר שצלפחד ”מן המעפילים היה“, כי בזה יומתק ויהיה יותר ”טעם“ לטענת בנות צלפחד:

להשיטה שצלפחד היה ה”מקושש עצים“ - אמנם מובן שמלכתחילה לא היתה לו שייכות לחטא המתלוננים, וגם ממעט הדבר בחטאו (כאמור), אבל סוף סוף הרי ”בחטאו מת“ ויש מקום לבעל-דין לטעון שאין הכרח שבנותיו יקבלו חלק בארץ;

אמנם להשיטה שצלפחד היה ”מן המעפילים“ - יש סברא חזקה שאי אפשר שיפסיד חלקו בארץ:

המעפילים היו מאלה שבתחילה התלוננו ולא רצו להיכנס לארץ ישראל, אבל לאחר מכן חזרו בתשובה על תלונתם זו ורצו מאוד להיכנס לארץ, עד כדי כך שאפילו כאשר הזהיר אותם משה ”אל תעלו כי אין ה' בקרבכם וגו'“²⁴, מכל מקום העפילו לעלות אל ראש ההר כו' מתוך רצון חזק להיכנס לארץ!

ואמנם, המעשה שלהם נחשב לחטא, שהרי המרו את פי משה [ולכאורה זהו חטא גדול עוד יותר מחטא המקושש, שחטאו היה קל בכמה פרטים];

אבל בענין הכניסה לארץ - הרי המעשה שלהם מבטא תשובה גדולה מתוך מסירות נפש²⁵, ולכן, טענו בנות צלפחד, שלא יתכן שבגלל מעשה זה יפסידו לגמרי החלק בארץ, ודו”ק.

(חלק ח - פינחס ב)

23. גיטין מט, ב. וראה רש”י סנהדרין קיב, א ד”ה אמר ר”ש.

24. יד, מב.

25. ומצינו כגון דא ענינים של ”מצוה הבאה בעבירה“ וכיו”ב.

”דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם
ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על
ציצית הכנף פתיל תכלת” (טו, לח)

פתיל תכלת - על שם שכול זכורות: תרגום של 'שכול'
- 'תכלא'. ומכתם היתה זלילה, וכן זבע התכלת דומה
לרקיע המשחיר לעת ערב.

ושמונה חוטים שבה, כנגד שמונה ימים ששהו ישראל,
משילאו ממלרים עד שאמרו שירה על הים:

ידועה קושיית המפרשים:

בפרשת בשלח²⁶ כתב רש"י להדיא שאמרו את השירה ביום שביעי של פסח - "ליל
שביעי ירדו לים, ובשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח, לכך אנו קורין
השירה ביום שביעי של פסח";

ואיך מתיישבים איפוא דבריו כאן, אשר "שמונה ימים שהו ישראל משיצאו ממצרים
עד שאמרו שירה על הים"!?

עדיין לא יצאו!

והנה הרא"ם תירץ, שמדרשות חלוקות הן; אולם רוב המפרשים לא הסכימו לכך, ונדחקו להתאים דברי רש"י שלא יסתרו זה את זה. ולכן פירשו²⁷, שרש"י מחשיב בכלל ה"שמונה ימים" גם את יום י"ד ניסן, יום שחיטת הפסח.

אך פירוש זה דורש הסברה:

יציאת מצרים בפועל היתה רק ביום ט"ז - "בעצם היום הזה"²⁸; וגם אם נרצה להקדים את זמן יציאת מצרים, ולהחשיב אותה מהזמן שבו קיבלו ישראל רשות לצאת ממצרים - שאמר להם פרעה: "קומו צאו מתוך עמי"²⁹ - היה זה רק בליל ט"ז (ועל זה אמר הכתוב³⁰: "הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה");

אמנם היום שלפני זה, יום י"ד, כאשר עדיין לא היתה מכת בכורות ופרעה עדיין עמד בסירובו ליציאת ישראל ממצרים - איך נחשב הוא בכלל הימים "משיצאו ממצרים"?

[כמה מפרשים הביאו את דברי רבינו בחיי, שכוונת רש"י "משיצאו ממצרים" היא "משעה שנתן להם רשות" - שזה היה בליל ט"ז (כנ"ל); והטעם שנחשב "שמונה ימים" הוא - כי לענין קדשים הלילה הולך אחר היום, כך שליל אכילת הפסח נחשב כהמשך ליום שחיטתו, ונמצא שנחשב להם קבלת הרשות (שבלי ליל ט"ז, מוצאי י"ד) ליום י"ד.

אך צריך עיון, שהרי בכתוב כאן (ובדברי רש"י) לא נזכר כלל ענין של קדשים (שדוקא בהם הלילה הולך אחר היום), אלא רק ענין יציאת מצרים - ולענין זה לכאורה פשוט שיש לנו להחשיב את ליל ט"ז כשייך ליום ט"ז דוקא, ושוב הדרא קושיא לדוכתא].

27. גור אריה. משכיל לדוד. ועוד.

28. בא יב, מא. נא.

29. בא יב, לא.

30. פ' ראה טז, א.

'עֶרֶב' או '(חצות) לילה'?

ונראה לפרש, שהטעם בזה - למה גם יום י"ד נחשב הוא בכלל הימים "משיצאו ממצרים", ולכן הם "שמונה ימים" - מתבאר מיניה וביה, מתוך הדקדוק בדברי רש"י על אתר:

לפני רש"י מפרש את ה"שמונה חוטים" שבציצית, שהם "כנגד שמונה ימים" - הוא מקדים לפרש את ענין ה"תכלת", שהיא "על שם שכול בכורות; תרגום של 'שכול' - 'תכלא'. ומכתם היתה בלילה, וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב".

ויש לומר, שבכוונה הסמיך רש"י שני ענינים אלו זה לזה, והקדים את פירושו לענין ה"תכלת" לפירושו בענין ה"שמונה חוטים" - כי דוקא לאחר הביאור בענין ה"תכלת", אז אתי שפיר הפירוש ש"שמונה חוטים" הם כנגד "שמונה ימים".

ויובן בהקדים שני פרטים הדורשים ביאור בענין ה"תכלת":

(א) רש"י מפרש ש"תכלת" שייך למכת בכורות שהיתה בלילה, כי "צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב".

ולכאורה תמוה: צבע הרקיע "המשחיר לעת ערב" שונה הוא מצבע הרקיע בעת חצות הלילה, כמובן ("לעת ערב" הוא נעשה קצת כהה, ואילו בלילה הוא כהה בתכלית); ואם כן, איך יתכן שמכת בכורות שהיתה באמצע הלילה - נרמזת בצבע הרקיע כפי שהוא (רק "משחיר") "לעת ערב"!!

(ב) דברי רש"י באים לתת טעם בצבע ה"תכלת" לבדו - ולמה הוסיף להעתיק ב'דיבור המתחיל', גם את תיבת "פתיל", שלכאורה אין דבריו שייכים אליה!?

[ולהוסיף: דיוק זה בולט הוא ביותר, שהרי בדברי רש"י לפני כן יש 'דיבור' נוסף בענין ה"תכלת" ("תכלת - צבע ירוק של חלזון"), ושם מעתיק רש"י רק תיבת "תכלת" ולא תיבת "פתיל"; שבה מודגש כי זה שב'דיבור' דידן העתיק לתיבת "פתיל" - הרי זה בדיוק מכוון].

מלמעלה עד למטה

והביאור - ששתי הקושיות מתורצות זו בזו:

צבע ה"תכלת" כשלעצמו אינו מתאים להיות רמז על מכת בכורות - כי מכת בכורות היתה בחצי הלילה, ואילו ה"תכלת" דומה ל"רקיע המשחיר לעת ערב";

אולם כאן המדובר הוא על "פתיל תכלת" (כהדגשת רש"י בהעתקתו), והמיוחד ב"פתיל" הוא שהוא קשור בכנף למעלה ותלוי ונמשך כלפי מטה. ובענינו, ה"פתיל תכלת" מורה על מכת בכורות (לא רק כפי שהיתה כאן למטה בארץ, אלא) כפי שנמשכה מלמעלה (מן הרקיע).

והיינו:

אמנם שיכול הבכורות כאן למטה היה באמצע הלילה, אך למעלה ברקיע נפעל הענין בזמן בין הערבים - כאשר בני ישראל שחטו את הפסח, שבזכותו זכו למכת בכורות³¹.

ואלו הם שני הענינים בדברי רש"י:

זה שתיבת "תכלת" פירושה "שכול" - "תרגום של שכול תכלא", מורה על שכול בכורות כפי שהיתה למטה, בלילה;

וזה ש"צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב", מורה על הענין של מכת בכורות כפי שהוא נפעל למעלה ברקיע, לעת ערב.

וזה שמרמזים כאן (לא רק על מכת בכורות כפי שהיתה למטה, אלא) גם על זמן הפעולה ברקיע - מתאים הוא לתוכן ענין ה"פתיל", שהוא תלוי כלפי מטה אך נמשך מלמעלה.

31. כדברי רש"י בפ' בא יב, ו.

'סדר השתלשלות' שלם

ומעתה יומתק לשון רש"י - "שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים" (דלכאורה מה נוגע כאן ענין השירה, והיה צריך לומר "עד שנקרע הים"):

כשם שבנוגע להתחלה של יציאת מצרים, מחשיבים לא רק את ליל ט"ו שבו היתה מכת בכורות כאן למטה (ואז אמר פרעה "קומו צאו מתוך עמי"), אלא מתחילים החשבון מהתחלת ההתחלה - מיום י"ד לעת ערב, שאז נגזרה הגאולה ומכת בכורות ברקיע;

כן הוא לאידך גיסא, בנוגע להסיום של יציאת מצרים - שלא מחשיבים רק את קריעת ים סוף כשלעצמה, שהיא היתה הגמר של יציאת מצרים, אלא מוסיפים גם את שלימות השלימות של יציאת מצרים - שזה היה רק כאשר בני ישראל ראו בעיניהם "את מצרים מת על שפת הים", שאז ידעו והרגישו הגמר דיציאת מצרים ואמרו שירה.

וזהו איפוא הפירוש של "שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה", שנכלל בזה כל משך הזמן של יציאת מצרים:

מהנקודה הראשונה של יציאת מצרים, כפי שהיתה עדיין "ברקיע" - עד לנקודה האחרונה ממש, כאשר גם בני ישראל ראו והרגישו שהם נגאלו ממצרים באופן שלם.

(חלק ח - שלח ב)

ה

"אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה' אלקיכם"
(טו, מא)

ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי: למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת עבודה זרה - לומר שהמחלל את השבת כעובד עבודה זרה, שאף היא שקולה ככל המלוות. וכן הוא אומר בעזרא 'ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומלוות ואת שבת קדשך הודעת להם'. ואף פרשת יניית לכך נסמכה לחלו, לפי שאף היא שקולה כנגד כל המלוות, שנאמר 'ועשיתם את כל מלוותי':

לפום ריהטא אינו מובן: מה כוונת רש"י בזה שהעתיק "דרשה" זו ("מיסודו של רבי משה הדרשן") - וכי מה קשה ב"פשוטו של מקרא" לולי "דרשה" זו?!

[ואין לומר שהוקשה לרש"י עצם הסמיכות של פרשת ציצית לפרשת מקושש עצים שלפניה - שאם כן היה מפרש זאת מיד כאשר הכתוב מסיים את פרשת מקושש ומתחיל בפרשת ציצית, ולא בסיום פרשת ציצית!]

ויתירה מזו, שהיה צריך להביא ענין זה כבר בתחילת פרשת המקושש - כדי לבאר את הסמיכות של פרשת המקושש עם פרשת עבודה זרה שלפניה. אלא שבכלל נראה כי אין סמיכות הפרשיות קושיא ב"פשוטו של מקרא", ולכן אין רש"י מפרש "למה נסמכה כו" מלבד במקומות ספורים, כאשר על ידי הסמיכות מתבאר קושי נוסף בדרך הפשט.

מה ענין 'ארבע' לכאן?

ויובן בהקדים המשך דברי רש"י עד גמירא:

"על כנפי בגדיהם - כנגד 'ואשא אתכם על כנפי נשרים'.

על ארבע כנפות - ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש:
כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמרו צמלרים:
והולאתי, והללתי, וגאלתי, ולקחתי.

פתיל תכלת - על שם שכול זכורות, תרגום של 'שכול'
תכלא. ומכתם היתה זלילה, וכן לבע התכלת דומה
לרקיב המשחיר לעת ערב.

ושמונה חוטים שבה - כנגד שמונה ימים ששהו ישראל
משילאו צמלרים עד שאמרו שירה על הים".

והנה, מלבד שצריך ביאור בכללות הענין - כיצד כל הרמזים הללו מהווים המשך לדברי רש"י לפני כן (כלומר: מה הקשר בין מה שכתב רש"י קודם שמצות ציצית "שקולה כנגד כל המצוות" לבין כל הרמזים שהוא ממשיך בפרטי המצוה), הרי יש כאן דקדוק גדול הבולט אפילו בשטחיות:

זה שרש"י מפרש את הרמז שב"על כנפי בגדיהם" וב"פתיל תכלת" - ניהא, שכן פרטים אלו נזכרים בתוך הפרשה כאן;

אמנם זה שרש"י מפרש את הרמז שב"על ארבע כנפות" ("ולא בעלת שלש .. כנגד ארבע לשונות של גאולה") - תמוה: הרי בפרשתנו בכלל לא נזכר המספר של הכנפות שבציצית, וכל לשון זו של "על ארבע כנפות" כתובה רק בפרשת תצא³²! מה ראה איפוא רש"י להקדים ולפרשה (לא במקומה, אלא) בפרשתנו?!

[וכן תמה בס' זכרון: "על ארבע כנפות' אינו בפרשה זאת, ולא ידעתי טעם למה פירשו הרב בכאן, ובפרשת כי תצא במקומו לא דיבר בו כלל!"]

"שקולה כנגד כל המצוות"

והביאור בכל זה:

כל דברי רש"י אלו הם בהמשך למה שכתב לפני כן, על הפסוק האחרון שבפרשת יציאת: "אני ה' אלקיכם, אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים וגו'". ובטעם השייכות דיציאת מצרים לפרשת יציאת, מפרש רש"י:

"אשר הולאתי אתכם - על מנת כן פדיתי אתכם,
שתקבלו עליכם גזרותי".

ולכאורה פירוש זה חסר ביאור, וכמו שהקשה במשכיל לדוד: "מאי שנא מצוה זו? הרי על מנת לקיים כל המצוות הוציאנו ממצרים!" כלומר: זה שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים הוא על מנת שיקיימו כל המצוות - ולא רק מצות יציאת!

[ובאמת שמטעם זה ממשיך רש"י ומביא פירוש נוסף, שלפיו מבואר השייכות דיציאת מצרים למצות יציאת בפרט: "דבר אחר - למה נאמרה יציאת מצרים? אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור; אני הוא עתיד להבחין ולהפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא".

אך גם פירוש זה יש בו קושי, וכמו שכתב במשכיל לדוד: "הוה ליה למימר 'אשר הכיתי כל בכור בארץ מצרים', דאין זה ענין על הוצאה עצמה". ויש להוסיף עוד, שלפי פירוש זה שייכת יציאת מצרים דוקא לפרט ה"תכלת" ולא למצות יציאת בכללותה.

ומכל מקום, מזה שהביא רש"י פירוש זה כפירוש שני בלבד ("דבר אחר") מובן שהעיקר הוא כפירוש הראשון, שהוא יותר מיושב ב"פשוטו של מקרא".

וכדי ליישב הפירוש ולבאר "מאי שנא מצוה זו" דיציאת שדוקא בה נזכרה יציאת מצרים, מביא רש"י את דברי רבי משה הדרשן, המבאר את הסמיכות דשבת, עבודה-זרה ויציאת בזה ששלושת מצוות אלו שקולים כנגד כל המצוות.

וכפי שלמדים מתוך לשון הכתוב בפרשתנו: "ועשיתם את כל מצוותי" - שפירושו (לפי רבי משה הדרשן) שעל ידי קיום מצות ציצית נחשב הדבר כאילו "ועשיתם את כל מצוותי" (והיינו, שלא רק שעל ידי קיום מצות ציצית זוכרים על קיום כל המצוות, אלא שקיום מצות ציצית כשלעצמה נחשב כקיום כל המצוות).

ומעתה מיושב מדוע ענין זה ש"על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי" נאמר דוקא במצות ציצית - כי מצות ציצית שקולה כנגד "ועשיתם את" כל מצוותי, ולכן מתאים להזכיר בה את יציאת מצרים שהיתה "על מנת" שיקיימו את כל מצוות ה'.

מספר הימים: 8, מספר הלשונות: 4

אמנם אין זה מספיק, כי בדרשה זו של רבי משה הדרשן גופא רואים ש(לא רק מצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות, אלא) גם המצוה של עבודה-זרה וכן מצות שבת שקולות הן כנגד כל המצוות;

ואם כן, למה נאמר "על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי" (ששייך לכל המצוות) דוקא בציצית (ולא בעבודה-זרה או בשבת)?

ולכן ממשיך רש"י, שכל הפרטים של מצות ציצית - (א) "על כנפי בגדיהם" (ב) "פתיל תכלת" (ג) "שמונה חוטים" - כולם שייכים הם לכל הענינים של יציאת מצרים [א) "כנפי בגדיהם" כנגד "ואשא אתכם על כנפי נשרים"; (ב) "פתיל תכלת" כנגד מכת בכורות; (ג) "שמונה חוטים" כנגד שמונה ימים עד סיום יציאת מצרים]. ולכן נאמר "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" - "על מנת .. שתקבלו עליכם גזרותי" במצות ציצית דוקא, משום שמלבד היותה מצוה כללית השקולה כנגד כל המצוות, הרי ניכר בה בגלוי השייכות ליציאת מצרים כפי שרואים בכל הפרטים דמצוה זו.

ומעתה מיושב זה שבפירושו בענין "על כנפי בגדיהם", אין רש"י מסתפק באומרו "כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים", אלא מביא גם ש"על ארבע כנפות" הם "כנגד ארבע לשונות של גאולה" - אף שבפרשתנו בכלל לא נזכר פרט זה שבציצית יש ארבע כנפות - כי בהוספה זו מודגש אשר "כנפי בגדיהם" מכוון כנגד כל הענינים של יציאת מצרים, המרומזים בארבע הלשונות של גאולה: החל מ"והוצאתי" ועד "ולקחתי אתכם לי לעם" שמכוון כנגד מתן תורה שהוא הסיום והשלימות דיציאת מצרים;

ומעתה מובן למה דוקא פרשת ציצית מסתיימת ב"אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים".

(חלק ח - שלח ב)

לזכות

החתן הרה"ת אלחנן שי'

והכלה חנה תי'

ובר

*

לרגל נישואיהם בעז"ה, בשעה טובה ומוצלחת
"בחודש השלישי הוא חודש סיון, בשלושה ועשרים בו"
שיזכו לבנות בנין עדי עד מתוך הרחבה בגו"ר

*

הוקדש על ידי הורי הכלה שיחיו

הרה"ח ר' יעקב יוסף ויפה קופרמן